

Svatý Augustin a Bible.

Napsal

Dr. Tomáš Hudec.

(Otisk z „Hlídky“ 1931.)

Svatý Augustin převyšuje jiné Otce východní a západní církve nejen bohatostí a všestranností literární tvorby, ale především původností a plodností myšlenek, které ve svých dílech uložil. Každá z myšlenek, které jeho duch s překypující hojností na vše strany rozsévá, je semenem, jež teprve v budoucích staletích plně se rozvinulo a vydalo vzácné plody. Takto Augustin křesťanské filosofii a theologii vykázal dráhy, jimiž se církevní věda v následujících dobách vyvíjela a jimiž se namnoze ubírá dodnes. Byl tudíž Augustin učitelem nejen svých současníků, ale i budoucích pokolení, která z jeho spisů čerpala jak poučení, tak i podněty k nové práci v oboru křesťanské vědy. Co do původnosti a geniální plodnosti mohl by se s Augustinem srovnati jediný Origenes. Kdežto však Origenes leckdy pobloudil a zašel za hranice správného učení církevního, předností Augustinovou jest, že vždy a všude zachovává přesně stanovisko pravověrné církve.¹⁾

---

¹⁾ Novější literatura k našemu předmětu :

D o u a i s, St. Augustin et la Bible. Revue biblique 1893 a 1894.

D o r s c h, St. Augustinus und Hieronymus über die Wahrheit der biblischen Geschichte. Zeitschrift für kath. Theologie. Innsbruck 1911.

H u g o, Der geistige Sinn der hl. Schrift beim Augustinus. Zeitschrift für kath. Theologie. Innsbruck 1908.

M o i r a t, Notion Augustinienne de l'herméneutique. Clermont-Ferrand 1906.

P o r t a l i é, článek St. Augustin v Dictionnaire de Théologie catholique. Paris 1923.

R o m e i s, St. Augustinus Bibelstudium und Stellung zur Bibellesung. Theologie und Glaube, 1911.

V i t t i, De sancto Augustino S. Scripturae interprete. Verbum Domini 1930.

Mimořádný význam Augustinův pro křesťanskou teologii a její vývoj uznávají dnes bez výjimky všichni, nejen věřící katolíci, ale i stoupenci vědy racionalistické. Už současníci Augustinovi tušili a uznávali velikost jeho genia. Tak Paulin z Noly píše k Augustinovi, tehdy teprve čtyřicetiletému presbyterovi, v listě z r. 394: „O jasné světlo, které bylo hodno býti postaveno na svícen církve, které se sedmiramenného svícnu olejem radosti živenou září daleko za katolická města rozléváš, i ty nejhustší mlhy bludařů rozptyluješ a zvukem poučujícího slova pravdě dáváš vytrysknouti z temnoty mraků.“¹⁾ Papež Celestin I píše biskupům v Gallii r. 431, tedy rok po smrti Augustinově: „S Augustinem, mužem svaté paměti, pro jeho život a zásluhy vždy jsme byli ve společenství a nikdy na něho nepadla ani pověst zlého podezření. Máme v paměti, že tak vynikal vědou, že od mých předchůdců vždy byl kladen mezi nejlepší učitele. Všichni byli o něm vesměs dobrého mínění, neboť pro všechny byl předmětem lásky a úcty.“²⁾

Z novějších učenců praví o něm Rauschen: „Augustin spojuje v sobě tvůrčí sílu Tertullianovu s církevním smýšlením Cyprianovým, dialektickou bystrost Aristotelovu s ideálními vzněty a spekulativní hloubkou Platonovou, praktický smysl latiníka s duševní pohyblivostí Řeka. On jest největší a nejvšestrannější ze všech církevních Otců...“³⁾

Život a činnost Augustinova spadají do doby, již právem nazýváme zlatou dobou patristické exegese. Není mezi církevními Oci a spisovateli této doby téměř jediného, který by se nebyl obíral výkladem Písma a který by nebyl zůstavil větší nebo menší řadu biblických výkladů. Proto všestranný duch Augustinův nemohl nechat bez povšimnutí obor biblického studia. A jako v každém oboru, jehož se duch jeho dotekl, tak i zde myšlenky a práce Augustinovy měly pro biblickou vědu příštích století rozhodující význam.

Jak nám vypravuje ve svých Vyznáních,⁴⁾ četl Augustin Písmo už jako mladík devatenáctiletý, když jej byla jeho matka upozornila na krásy a hluboké myšlenky Bible. Než neklidný a hrdý duch mladíka zmítal se ještě v náboženských pochybnostech, a proto Bible nedovedla ani vzbuditi ani upoutati jeho zájmu.

Po deset let, kdy byl stoupencem sekty manichejské, byl naplněn předsudky, které tito bludaři proti Písmu chovali a hlásali. Urážely

¹⁾ Ep. 4, 1 cf. Augustini epistola 25, 1.

²⁾ Migne, Patrologia Latina 45, 755. Zkratkou PL označováno zde toto vydání i v dalším.

³⁾ Rauschen, Grundriss der Patrologie. Freiburg i. Br. 1910. Str. 171.

⁴⁾ Confessiones 3, 5 PL 32, 686.

ho zdánlivé rozpory mezi Starým a Novým Zákonem, urážela ho, jako jemně vzdělaného Římana, také barbarská a neklassická řeč Bible.

Teprve svatý Ambrož, jehož kázání Augustin v Miláně poslouchal, počal rozptylovati jeho předsudky proti Písmu. Hlubavého a po pravdě toužícího ducha mladého retora zaujaly tehdy především listy apoštola Pavla, neboť podávaly mu řešení záhad, které marně hledal u Platona a jiných pohanských filosofů. Ba právě tyto listy přivodily úplný přelom a převrat jeho dotavadního života. Jak nám vypravuje ve svých Vyznáních,¹⁾ jednoho dne, když jeho duch se zmítal v bolestném vniterním zápase, uslyšel ze svého pokoje v sousední zahradě dětský hlas: „Tolle, lege“. I sáhl po listech svatého Pavla, otevřel je a jeho zrak padl právě na místo listu k Římanům: „Jako ve dne počestně choďme, ne v hodování a opilství, ne ve smilstvu a nestydatostech, ne ve sváru a závisti, nýbrž oblect se v Pána Ježíše Krista . . .“ (Řím 13, 13—14). Tato slova zlomila poslední pouta, která jej dotud držela v zajetí hříchu a pochybností. V té chvíli šíp božské lásky pronikl jeho nitro, tak že se cele a úplně oddal Kristu, tak jako kdysi Pavel u Damašku.

Od svého obrácení věnoval se Augustin studiu Písma s láskou a pílí, o níž nejlépe svědčí dlouhá řada jeho biblických spisů. Od této chvíle až do jeho smrti není po celou tuto dlouhou dobu téměř roku, který by nebyl vyznačen nějakým biblickým spisem nebo pojednáním Augustinovým. Jeho horlivost, s jakou bádá v Písmě, se ještě stupňovala, když byl ordinován na kněze a na biskupa.

Byl tu dvojí důvod, který jej přiměl k tak intenzivnímu studiu Písma. První důvod byl t h e o l o g i c k ý. Augustin dobře věděl, že vedle ústního podání je Písmo svaté hlavním pramenem zjevené pravdy. A protože celý jeho život byl snahou po poznání této pravdy, proto hleděl s takovým úsilím proniknout do tajů posvátných knih Starého a Nového Zákona. Studium Bible nebylo pro něho účelem, ale jen prostředkem, aby lépe poznal Boha, který byl jediným a nejvyšším cílem jeho bytí.

Než byl tu i druhý, praktický důvod, proč Augustin se tolik obíral Písmem. Při starokřesťanské liturgii se předčítalo Písmo, a povinností biskupa bylo, aby přečtený úryvek přítomnému lidu vyložil. Právě z těchto výkladů vznikly z velké části ony komentáře, jež se nám dochovaly od Otců, kteří byli biskupy. Jak nám Augustinův přítel

¹⁾ Confess. 8, 12 PL 32, 762.

a životopisec Possidius,¹⁾ biskup z Kalamy, vypráví, hipponský biskup Valerius pověřil mladého ještě Augustina, jenž byl teprve nedávno ordinován na kněze, aby v jeho přítomnosti lidu kázal a Písmo vykládal. Bylo to proti tehdejšímu zvyku, dle něhož nebylo dovoleno knězi před biskupem kázat. Než Valerius tak učinil, protože znal Augustinovu učenost a jeho řečnické nadání. Když zanedlouho Augustin sám se stal biskupem, tu tím více viděl v kázání a výkladu Písma svou nejsvětější povinnost, a tím více se zhloubal do posvátných knih. Slova Písma tak se vryla do jeho paměti a tak srostla s celou jeho bytostí, že je uvádí skoro bezpočtukrát ve svých dílech, a to nejen exegetických, ale i dogmatických, filosofických a sociálních. Citáty z Písma v jeho spisech jsou tak četné, že dle úsudku znalců daly by se z jeho děl sestaviti dvě třetiny Bible.

To třeba přiznat, že Augustin nebyl ke studiu Písma tak odborně připraven jako jeho veliký současník a přítel sv. Jeronym. Augustin neznal jazyka hebrejského a nemohl tedy knihy Starého Zákona čísti v původním textu. Ovšem znal punsky, kterouž řečí se ještě v jeho rodišti mluvilo, a věděl také o blízké příbuznosti punštiny, t. j. feničtiny s jazykem hebrejským.

Řecky sice Augustin znal, ač, jak se zdá, této řeči dokonale neovládal, a čtení řeckých knih působilo mu jisté obtíže. Velkých řeckých výkladů Písma, které v jeho době už byly, většinou nečetl a není ve svých exegetických spisech na nich odvislým. Je to do jisté míry p ř e d n o s t, protože vše vykládá svým vlastním, původním způsobem a nikde nejde šlépějemi druhých. Sám svým vlastním bystrým umem se noří do hlubin Písma a loví tam perly původních myšlenek. Při tom je však s tím spojen jistý n e d o s t a t e k. Augustin málo zná historické pozadí, na němž posvátné knihy vznikly a o němž by se býval mohl u řeckých exegetů v mnohém poučiti. A tak leckdy marně zápólí se smyslem míst, kde by mu znalost archeologie a historie mohla podati nejlepší vysvětlení.

Neznalost hebrejštiny a nedostatečná znalost řeckého jazyka měla za následek, že Augustin byl nucen při biblickém studiu užívatí skoro výlučně latinského překladu Písma. Je to onen starolatinský překlad, který je znám pode jménem „Itala“ a o němž Augustin v knize *De doctrina christiana* praví: „Mezi překlady budiž dána přednost Itale, protože se drží přesněji slov a spojuje s tím myšlenkovou jasnost.“²⁾ I když se učenci ve výkladu těchto slov různí, zdá se

¹⁾ PL 30, 38.

²⁾ *De doctrina christiana* 2, 15 PL 34, 46.

býti jistým, že Itala není ani žádný překlad řecký na př. Aquilův, ani Vulgata svatého Jeronyma, neboť tato v době, kdy Augustin uvedená slova napsal, nebyla ještě zdaleka hotova. Spíše je Itala jeden latinský překlad, s nímž se Augustin při svém obrácení v Itálii seznámil, který s sebou do Afriky přivezl a jehož až do konce života užíval. Dával přednost tomuto překladu před jinými latinskými, protože dle jeho mínění nejvíce přiléhal k řeckému překladu Septuaginty a při tom se vyznačoval svou srozumitelností. O latinském textu Augustinově nelze říci než to, že povstal v Itálii, jak právem z názvu Itala usuzujeme. Nelze určit, v jakém poměru byl k jiným latinským překladům, kterých byla celá řada dle svědectví samého Augustina v knize *De doctrina christiana*: „Ti, kteří z hebrejského jazyka přeložili Písmo do řečtiny, dají se vypočísti. U latinských překladatelů to však možno není. Za prvních časů víry, jak kdo dostal do rukou řecký kodex a myslil-li, že obojí řeč poněkud ovládá, pokusil se o překlad.“¹⁾

Mezi řeckými překlady Písma kladl Augustin nade všechny ostatní Septuagintu. V knize *De doctrina christiana* praví o ní: „K opravě latinských překladů budiž užito překladů řeckých, mezi nimiž, pokud se týká Starého Zákona, svou vážností jiné předčí Septuaginta. O těchto Sedmdesáti překladatelích ve všech církvích, jež o tom mohou věděti, se vypráví, že překlad svůj pořídili za takového přispění Ducha svatého, že tito tak četní mužové mluvili jakoby z jedné úst. Jak se vypravuje a jak mnozí nikoli nevěrohodní mužové vypovídají, když tito mužové jednotlivě a v jednotlivých komůrkách od sebe odloučení pořídili překlad, tu v žádném překladu nebylo ničeho nalezeno, co by nebylo i u druhých vyjádřeno stejnými slovy a ve stejném pořadí slov. Jest-li tomu tak, kdo by se odvážil překladu, požívajícímu takové vážnosti, některý jiný postaviti na roveň nebo dáti mu přednost? Pakli své práce pouze srovnali, aby na podkladě společného projednání a posouzení dospěli k jednotnému slovnímu znění, tu ani v takovém případě žádný jednotlivec není tak zkušený, aby se mohl odvážiti opravovati jednotný názor tolika zkušených a starých mužů.“ A dále čteme: „A tak, jak možno za to míti, podali takový překlad, jaký považoval za vhodný pro pohany Duch svatý, který ony muže pohněcoval a který dal všem jediná ústa.“²⁾

¹⁾ De doct. chr. 2, 11 PL 34, 43.

²⁾ De d. chr. 2, 15 PL 34, 46.

Ba Augustin považuje Septuagintu přímo za inspirovanou, takže když se někdy liší od původního textu, tu prý třeba míti za to, že původcem této změny je sám Duch svatý! V knize *De civitate Dei* čteme: „Právem třeba věřiti, že Sedmdesáti překladatelům se dostalo prorockého ducha, takže když s jeho splnomocněním něco změnili nebo jinak vyjádřili nežli bylo to, co překládali, nicméně nelze pochybovati o tom, že i toto bylo řečeno Bohem.“¹⁾ A jinde v téže knize: „Je třeba za to míti, že je tam (v Septuagintě) prorocká hloubka. Neboť Duch, který působil v prorocích, když ony věci pronesli, týž byl také v Sedmdesáti mužích, když ony věci přeložili . . ., takže oni předcházeli prorokující, tito pak následovali prorocky překládající!“²⁾

Augustin tedy zná vypravování listu Aristeova o sedmdesáti překladatelích, kteří na rozkaz Demetria Falerského vypracovali překlad Starého Zákona v sedmdesáti oddělených komůrkách a jejich překlad se doslovně shodoval, ač jej každý pořídil neodvisle od druhého. Tomuto vypravování Augustin důvěřuje a soudí z toho, že překlad Sedmdesáti byl inspirován. Než připouští možnost, že tato zpráva, již se už svatý Jeronym vysmíval, není historickou: v tom případě vidí záruku naprosté spolehlivosti Septuaginty v tom, že o překladě pracovalo tolik a tak učených mužů, kteří se shodli na jednotném znění textu.

Jak viděti, Augustin spolehlivost a význam Septuaginty rozhodně přeceňuje. I když hebrejský text Starého Zákona po zboření Jerusalema prošel rabínskou censurou, a třeba že Septuaginta pořízená dle staršího neopraveného textu leckde uchovala původní znění lépe než text hebrejský, jaký máme nyní a jaký už měl před sebou svatý Jeronym: přece má Septuaginta mnohé a mnohé nedostatky a nikdy nemůže nahraditi původního hebrejského textu Starého Zákona.

Tento názor na překlad Septuaginty nám vysvětluje poněkud zvláštní stanovisko, jaké Augustin zaujal k velikému podniku svatého Jeronyma, který tehdy počal překládati Písmo z původního textu hebrejského do latiny. Ve dvou listech (28. a 71.) radí svému příteli Jeronymovi, aby nového překladu nepořizoval z hebrejštiny, ale raději z řecké Septuaginty! Jako důvod uvádí, že v tomto případě bude lze správnost jeho překladu snadno kontrolovat, což by při překladu z textu hebrejského bylo těžké. Na doklad uvádí to, co se stalo biskupovi v Oea v Africe, který předčítal lidu proroka

¹⁾ *De civitate Dei* 15, 23 PL 41, 470.

²⁾ *De civit. Dei* 18, 43 PL 41, 604.

Jonáše dle překladu Jeronymova. Lid, když slyšel, že dle překladu Jeronymova rostlina, která zázračně vyrostla nad hlavou Jonášovou (6, 6), není tykev, jak bylo v Septuagintě a v Itale, ale břečtan, jak byl přeložil hebrejské „kikaion“ Jeronym, bouřil se proti svému biskupovi. Když i židé, k jejichžto svědectví biskup se utekl, dosvědčili, že rostlinou onou dle původního textu byla tykev, tu byl biskup nucen překlad Jeronymův jako nesprávný odvolati. K tomu dodává Augustin: „Z čehož soudím, že i ty se můžeš v některých věcech zmýliti.“¹⁾ Je sice pravda, že se sv. Jeronym v tomto případě mýlil, protože „kikaion“ není asi ani tykev ani břečtan, nýbrž skočec, ale jeho nový překlad Písma, který velmi záhy se vžil v celé západní církvi pode jménem Vulgaty, přece jen nepoměrně předčí i Septuagintu i Italu.

★

Dle obsahu a pojednáváného předmětu lze biblické spisy Augustinovy rozdělit na tři oddíly. Do prvního oddílu možno zařadit vlastní exegetická díla, v nichž Augustin vykládá delší či kratší části Písma. Oddíl druhý zahrnuje pojednání o biblických otázkách a listy jeho, pokud jednají o biblických themech. Třetí oddíl konečně obsahuje díla o textu Písma a o zásadách jeho výkladu. Dle tohoto roztržení podáme v následujícím přehled biblických spisů Augustinových. Při výpočtu biblických děl Augustinových je nám výbornou pomůckou jeho kniha „Retractationes“, vzniklá ku konci jeho života v roce 427, obdivuhodné to dílo autokritiky, kde Augustin před svou smrtí podává přehled své literární činnosti a při jednotlivých dílech poznamenává, co ve svých spisech schvaluje, co v nich shledává nedokonalého a co by zasluhovalo opravy.

I. Augustin byl před svým obrácením po dlouhá leta přívržencem sekty manichejské. Jedním z hlavních bodů, jimž se nauka Maniho zabývala a v němž se diametrálně rozcházela s křesťanstvím, bylo učení o stvoření světa. Dle křesťanství je tvůrcem světa Bůh, který viděl, že vše, co stvořil, bylo dobré. Dle manicheismu však svět viditelný povstal tím, že část božského světla byla uvězněna ve zlé hmotě, takže původcem hmotného světa je princip zlý. Kamenem úrazu byl pro Manichejce počátek Genese, kde je svět jasně označen jako dílo božského, dobrého Tvůrce. Proti této nauce

¹⁾ PL 30, 710.

manichejci v polemice s křesťany nejvíce brojili. Když se Augustin z pout manicheismu vymanil a když počal proti této nebezpečné sektě bojovati, tu cítil vnitřní potřebu, aby právě nauku Písma sv. o stvoření světa obhájil. Proto se třikrát pokusil o výklad prvních hlav Genese, jež jednají o stvoření světa a člověka. Nedlouho po svém obrácení vydal r. 389 spis *De Genesi contra Manichaeos libri duo*. Vykládá tu tři první kapitoly Genese, ale oddává se tu přílišnému allegorisování a nedosti dbá smyslu slovního. Dílo ho samého neuspokojilo, jak sám doznává v Retraktacích: „Poněvadž jsem pojednal o slovech Písma dle jejich obrazného významu netroufaje si vyložití slovně věci obsahující taková tajemství z oboru přírody.“¹⁾

O čtyři leta později r. 393 vydal spis nový, v němž chtěl Genesi vyložití dle smyslu slovního. Než brzo, jak v Retraktacích vyznává, viděl, že se podjal díla, které převyšovalo jeho síly a jeho vědomosti. Kniha, které nedokončil, má proto titul: *De Genesi ad litteram opus imperfectum*.

Ještě jednou, po třetí, v roce 400, tedy v době, kdy stál v plném mužném věku a kdy byl na vrcholu tvůrčí činnosti, vrátil se Augustin k témuž předmětu v knize *De Genesi ad litteram libri duodecim*. Ale látka mu rostla pod rukama, takže v těchto dvanácti knihách dospěl pouze k vypravování Bible o vyhnání Adama z ráje. V poslední knize, kterou dokončil v roce 415, jedná o vytržení svatého Pavla do třetího nebe a o viděních vůbec. Kniha je zajímavá a důležitá tím, že tu porůznu podává zásady obrazného výkladu Písma a že mluví o poměru Bible a vědy, mezi nimiž je zásadní shoda. Je to jeden z nejvýznačnějších a nejzralejších komentářů svatého Augustina.

Mezi obšírnější komentáře patří dále podle časového pořadí, kdy vznikly:

De sermone Domini in monte libri duo. Je to výklad tří kapitol svatého Matouše (5—7) obsahující kázání Kristovo na hoře. I zde autor popřává příliš místa výkladu obraznému. Spisu tomuto, jenž pochází z r. 393, vytýká Augustin zvláště mnohé věci v Retraktacích.

Epistolae ad Galatas expositionis liber unus. Kniha byla napsána r. 394. Je to stručný, ale úplný výklad listu ke Galatským, a to dle slovního smyslu. Zvláště si tu Augustin všímá

¹⁾ Retractationes I, 18 PL 32, 613.

poměru mezi Zákonem Starým a vírou; rovněž podrobně jedná o důvodech, jež přiměly svatého Pavla, že pokáral apoštola Petra (Gal 2, 14).

Annotationum in Job liber unus byl napsán okolo r. 400. Jsou to stručné a nesouvislé poznámky Augustinovy k této knize, které některý z jeho známých dle ústního výkladu sepsal bez dostatečného pochopení pro obsah a ráz této knihy. Poznámky tyto jsou leckde dosti temné a snaha po nalezení obrazného smyslu upřílišená.

Enarrationes in Psalmos povstaly okolo r. 400. Patří k nejobsáhlejším komentářům Augustinovým, neboť vyplňují ve vydání Migneově celé dva svazky. Tento výklad Žalmů byl z části diktován, z části jsou to kázání, jež měl Augustin o Žalmech k věřícímu lidu. Jeden Žalm dal začasťe látku k většímu počtu kázání. Výklad, pokud je diktován, je stručný. Vedle smyslu slovního hledá Augustin často i smysl obrazný a rád užívá výroků Žalmů o osobě Spasitelově. Výklad dlouhého Žalmu 118., který Augustin nazývá nejtajuplnějším ze všech, byl nejprve diktován, a pak teprve oděn v roucho kázání. Ve výkladě častěji se ozývá polemika proti sektě Donatistů, která tehdy ohrožovala africkou církev. Z komentáře tohoto poznáváme text Žaltáře, který byl tehdy užíván církví africkou. Srovnáme-li jej s textem, jak ho užíval svatý Cyprián, tu vidíme, že text Augustinův je novějšího původu, že pozbyl mnoho ze svého archaistického rázu a že je tudíž výsledkem textové revise, která byla v Africe provedena asi v polovici čtvrtého století.

In Joannis Evangelium tractatus CXXIV. Tento výklad čtvrtého Evangelia byl napsán v letech 416—417. Výklad je podán ve formě homilií, jež Augustin přednesl s kazatelny věřícím. Do výkladu, který se právem těší veliké vážnosti, je vloženo množství mravních poučení, v nichž se Augustin jeví jako mistr duchovního života. Traktát 10. je pozoruhodný tím, že tu Augustin dokazuje, že bratří Páně, o nichž je v Evangelích řeč, nejsou bratry tělesnými, ale jen příbuznými Spasitelovými.

In epistolam Joannis ad Parthos tractatus X. Jsou to homilie dle prvního listu svatého Jana, které Augustin přednesl ve velikonočním týdnu roku 416. Hlavně se tu snaží vyložit nauku o Božím Slovu a o boží lásce. Záhadný název list „Ad Parthos“ má svůj původ asi v chybě kodexu, kterého Augustin použil.

Expositio epistolae Jacobi obsahovala jen krátké poznámky napsané někým jiným dle ústního výkladu Augustinova,

podobně jak tomu bylo u knihy Jobovy. Výklad tento je ztracen a známe jej pouze z Augustinových Retraktací.

2. Do druhého oddílu biblických spisů Augustinových řadí se pojednání a listy Augustinovy, jež mají za předmět nějaké biblické thema.

Expositio quorundam propositionum ex epistola ad Romanos liber unus. Jsou to improvizované odpovědi na různé otázky, které Augustinovi postavili přátelé, když s nimi list k Římanům společně četl. Obšírněji pojednává o poměru Zákona a milosti. V Retraktacích připojuje k tomuto spisku mnoho oprav.

Quaestionum Evangeliorum libri duo. Je podobného rázu jako spis předešlý. Jsou to odpovědi na otázky přítele, s nímž četl společně Evangelia. V první knize vykládá místa z Evangelia Matoušova, v druhé z Evangelia Lukášova. Spis je z r. 399 nebo 400.

Questionum in heptateuchum libri septem. Dílo toto, jež vzniklo okolo r. 419, má zvláštní ráz. Augustin chce tu co nejstručněji objasniti a rozluštití potíže, s nimiž se mohl setkat čtenář „heptateuchu“, t. j. prvních sedmi knih Starého Zákona. V Retraktacích píše o tomto díle: „Věci, o nichž se tam pojednává, jsou spíše otázkami nežli zodpověděním otázek, ačkoli mnohem více je projednáno tím způsobem, že právem je možno pokládati za vyložené a zodpověděné.“¹⁾ Někde, jak vysvítá z jeho vlastních slov, staví pouze otázku, která potřebuje objasnění a rozluštění, ve většině případů však podává s otázkou i odpověď. A odpovědi tyto jsou ovocem dobře uváženého a hlubokého přemýšlení. Jsou jednak rázu filosofického a theologického, jednak historického a archeologického. Augustin tu používá studií a spisů západních vykladatelů Písma: Ambrože, Jeronyma a Tychonia. A třeba říci, že leckde jde více do hloubky a pracuje důkladněji nežli jeho předchůdci. Hlavně se dovede výborně vmyslet do dějinných situací, o nichž je v těchto knihách řeč.

Locutionum in heptateuchum libri septem. Je to s předešlým dílo paralelní, jež povstalo v roce 419. Augustin chce tu vysvětliti neužívané a temné výrazy latinského textu heptateuchu, t. j. pěti knih Mojžíšových, knihy Josue a Soudců. Dílo toto, jež nemá zřetele ani k původnímu textu hebrejskému ani k řeckému překladu Písma, má sice samo o sobě cenu nevelkou; je však ne-

¹⁾ Retract. 2, 24 PL 32, 640.

obyčejně důležitým pro poznání latinského textu Bible před překladem svatého Jeronyma. Augustin totiž srovnal množství latinských rukopisů, na tyto rukopisy se odvolává a jejich různost srovnává.

Mezi listy svatého Augustina, jichž se nám dochovalo tolik, že tvoří v Migneově Patrologii celý jeden svazek, je největší část takových, v nichž Augustin odpovídá jako učenec na různé dotazy, s nimiž se na něho, jako na největší autoritu tehdejšího učeného světa, obraceli se všech stran nejen přátelé jeho, ale i osoby méně známé. Všichni byli přesvědčeni, že Augustin dovede a může zodpovědět otázku každou. Pravých listů je 270 a mezi těmito je dosti takových, jež jednají o tématech biblických. Listy ony, jež se ihned rozšířily mezi obecností, nemají rázu soukromého, nýbrž jsou určeny pro veřejnost. Měly asi podobný účel, jako dnes vědecké články v časopisech a novinách. Z těchto listů jednajících o biblických předmětech jest jich šest určeno svatému Jeronymovi.¹⁾ Ve čtyřech prvních vyzývá svého přítele, jak už se o tom stala zmínka, aby nový překlad Písma svatého raději pořídil ze Septuaginty; dále je tam řeč též o známém místě z listu ke Galatským (2, 14), o němž Augustin míní, že svatý Petr pochybil a proto si právem Pavlovy důtky zasloužil. V pátém listu žádá Augustin svého přítele Jeronyma, aby mu vyložil místo z listu svatého Jakuba: „Kdo by celý zákon zachoval, prohřešil by se však v jednom, provinil se proti všem.“ (2, 10). — Svatému Paulinovi z Noly je určen jen jeden list,²⁾ ale zato velmi obsáhlý. Podává v něm učené a důmyslné výklady k některým místům ze Žalmů, ze čtvrtého Evangelia a z listů Pavlových. Evodiovi³⁾ jest určen list, v němž vykládá verš z prvního listu svatého Petra (3, 18) a jedná o tom, které duše vysvobodil Kristus z předpekli: jistě duši Adama a jiných spravedlivých patriarchů, pravděpodobně i duše filosofů, kteří pravdu hledali a po ní toužili, aniž jí dosáhli. — Hesychiovi,⁴⁾ biskupovi v Saloně v Dalmatii, poslal Augustin listy dva. Hesychius se domníval, že nadchází konec světa a vykládal v tom smyslu proroctví Danielovo o sedmdesáti týdnech. Augustin mu vysvětluje, že toto proroctví se splnilo smrtí Kristovou.

¹⁾ Listy svatého Jeronyma jsou číslovány ve vydání Migneově: 28, 40; 71, 73, 82, 167; o při týkající se překladu „tykve“ a „břečtanu“ — lis cucurbitaria — viz PL 33, 710.

²⁾ List sv. Paulinovi má číslo 149 PL 33, 630.

³⁾ List Evodiovi má číslo 164 PL 33, 709.

⁴⁾ Listy Hesychiovi mají čísla 197 a 199 PL 33, 901.

To jsou hlavní listy jednající více méně o biblickém předmětu.

3. Do třetí třídy Augustinových biblických spisů spadají ony, v nichž se jedná buď o otázkách biblické kritiky nebo o zásadách při výkladu Písma svatého. Jsou to celkem jenom spisy dva, které však svou váhou a svou důležitostí vynikají nad ostatní.

Prvním spisem je *De consensu Evangelistarum libri quatuor*.¹⁾ Novoplatonik Porfyrius vydal kritiku Evangelii, jež zněla nepříznivě pro jejich věrohodnost. Kritika ona vzbudila i na západě rozruch, a Augustin považoval za svou povinnost proti nespravedlivému ocenění Evangelii vystoupiti. Je tu takořka mluvčím křesťanského světa proti pohanstvu, jež chtělo pravdivost Evangelii uvést v pochybnost. Proto Augustin vypracoval svou knihu s mimořádnou pečlivostí, takže patří právem mezi jeho biblickými spisy k těm nejdůležitějším. V první části hájí svědectví Evangelistů proti těm, kteří tvrdili, že autoři Evangelii k učení Kristovu něco přidali. Ve třech dalších knihách probírá život Spasitelův dle Evangelii od jeho narození až do poslední večeře a ukazuje, že není v Evangelii žádného rozporu ani ve výrocih Kristových ani v událostech, které jsou tam líčeny, ani v pořadu, v němž jsou události podávány. Augustin stanoví tu pravidla, dle nichž se dá souhlas Evangelistů vědecky odůvodniti a dokázati. Časový postup života Kristova dle jeho názoru nejlépe zachoval svatý Matouš, nejvíce se od něho odchýlil svatý Lukáš. Nová exegese jest ovšem názoru právě opačného. Rozluštění zdánlivých odporů mezi Evangelisty, jak je podává Augustin, ve většině případů třeba nazvati šťastným, a také pozdější katolická exegese se řešení Augustinova z velké části přidržuje. Kniha *De consensu Evangelistarum*, jež vznikla okolo roku 400, náleží, jak řečeno, k nejšťastnějším a nejvýznamnějším biblickým spisům Augustinovým.

Neméně významnou a neméně šťastnou jest i druhá kniha do tohoto oddílu spadající, totiž *De doctrina christiana libri quatuor*. Kniha nepovstala najednou. První dvě knihy a část třetí Augustin napsal už roku 397. Třetí knihu dopsal a čtvrtou knihu k ní připojil teprve roku 426. Spis tento podává vědecké zásady, jimiž se má vykladatel Písma řídit, aby jeho smysl správně našel a také náležitě vyložil. V knize této uložil Augustin své zkušenosti, které za dlouhá léta při výkladu Písma svatého jako exegeta sobě

¹⁾ Vogels, St. Augustins Schrift *De consensu evangelistarum*. Biblische Studien. Freiburg i. Br. 1908.

nashromáždil. Je to první theoretický návod k výkladu Písma, čili, jak dnes tuto vědu označujeme, první biblická hermeneutika. V křesťanském starověku, vyjma některá pojednání Origenova, kde mluví o obrazném smyslu Písma svatého, nebylo před Augustinem díla, v němž by byly zásady hermeneutické soustavně a obšírněji projednány. Současník Augustinův Tychonius vydal sice spisek dodnes uchovaný *Liber regularum*, kde uvádí sedm pravidel, aby mohl dle nich smysl Písma býti nalezen. Ale ona pravidla jsou jednak neúplná, jednak jsou zkalena bludařskými názory autora donatisty. Proti tomu Augustin vydal spis *De doctrina christiana*, který svou obšírností a důkladností daleko převyšuje vše, co dotud o tomto předmětu bylo napsáno.

Ale toto dílo Augustinovo obsahuje mnohem více nežli pouhou hermeneutiku čili theorii výkladu Písma svatého. Kniha je vlastně návodem ke vzdělání klerika, jehož hlavním a vrcholným zaměstnáním má býti studium Písma svatého a jeho výklad věřícímu lidu. Augustin chce tu ukázati, jaké předběžné vědomosti, theologické i světské, musí míti klerik a jakou vědeckou výzbrojí musí býti opatřen, aby se mohl s prospěchem věnovat studiu Bible k užítku vlastnímu a k prospěchu svěřeného lidu. Proto ve dvou prvních knihách jedná o vědách theologických i světských, které jsou nutným předpokladem pro správné pochopení Písma. Teprve v knize třetí podává vlastní hermeneutická pravidla a v knize čtvrté pravidla homiletická, jichž třeba dbáti při veřejném výkladu Písma. Svou knihu počíná slovy: „Dvě jsou věci, o něž se opírá každé studium Písma: první je způsob, jak nalézt to, co má býti pochopeno, druhá pak je způsob, jak podati to, co bylo pochopeno.“¹⁾ Dle těchto slov Augustinových dodnes se dělí hermeneutika na heuristiku a proforistiku. Účel spisu je vysloven slovy, jimiž svou knihu autor uzavírá: „Děkuji Bohu, že jsem v těchto čtyřech knihách mohl dle svých slabých sil vyložit, ne jakým jsem já, jenž má mnoho nedostatků, ale jakým má býti ten, kdo ve zdravé, t. j. v křesťanské nauce pracovat se snaží nejen k prospěchu svému, než i k prospěchu jiných.“²⁾

Po celý středověk spis Augustinův *De doctrina christiana* byl vědeckou příručkou pro ty, kteří se zabývali studiem Písma. A svého významu nepozbyl podnes, protože zásady stanovené tam Augustinem mají platnost naprostou a stálou. — —

¹⁾ De d. chr. I, I PL 34, 19.

²⁾ De d. chr. 4, 31 PL 34, 122.

Už z názvu biblických spisů Augustinových a z jejich obsahu, který jsme stručně naznačili, je viděti, jak bohatá byla literární činnost Augustinova v oboru biblickém. Uvážíme-li k tomu, že všechny tyto spisy tvoří pouze jeden úsek, a to nikoliv největší, v literární práci Augustinově, tu musíme opravdu stanouti překvapení nad všestranností a plodností Augustinova genia!

Proti těm, kteří exegetickou práci Augustinovu podceňují, s důrazem třeba poukázati na to, že Augustin požaduje při výkladu Písma metodu opravdu vědeckou, a to vědeckou v moderním slova smyslu. I když v praxi někdy příliš holdoval obraznému výkladu a tím zašel za hranice přesné vědy, v theorii hájí zásady, jež musí každý moderní učenec uznati správnými. A těchto zásad, jež theoreticky hlásá, také se z pravidla přidržuje sám. Tak žádá na exegetovi, aby byl „opatřen jazykovou znalostí, by neupadal v rozpaky, když připadne na neznámá slova nebo obraty; opatřen vědomostmi o jistých nutných věcech, by znal podstatu a význam těch věcí, jichž se (v Písmě) obrazně užívá; maje ku pomoci spolehlivé rukopisy, které si pečlivým a horlivým opravováním opatřil: takto vyzbrojen ať přistoupí k tomu, aby o nejasných místech Písma pojednal a je rozluštil.“¹⁾

V též knize *De doctrina christiana*, odkud jsou vzata uvedená slova, vyžaduje také od exegety, aby znal dějiny, vědy světské, vědy přírodní, dialektiku, umění, zřízení a zvyky místní. O širokém rozhledu, prostém jakékoliv úzkoprsosti, svědčí i to, že dle Augustina exegeta má znáti pohanskou filosofii, hlavně Platonovu, aby toho, co tam najde dobrého, použil k výkladu Písma. Krásně srovnává takové počínání s Israelity, kteří při východu z Egypta vzali s sebou zlato, stříbro a roucha. Tak i křesťan, který z temnoty pohanství přejde do říše Kristovy, má s sebou vzíti to, co u filosofů pohanských je dobrého, vznešeného a ušlechtilého.²⁾

Není tedy pro Augustina studium Písma pouhé přemýšlení a hloubání v textu Bible, ale je to vážná, opravdová vědecká práce předpokládající všestranné vzdělání ve všech těch vědách, jež mohou k porozumění Písma jakýmkoli způsobem přispěti. Čteme-li, že se vyžaduje u exegety znalost jazyka řeckého a hebrejského, znalost věd přírodních, historie, že třeba užítí rukopisů pečlivě srovnaných a opravených: tu skutečně se nám zdá, že tu máme před sebou nějaký dnešní návod k vědecké biblické práci!

¹⁾ De d. chr. 3, 1 PL 34, 65.

²⁾ De d. chr. 2, 40 PL 34, 63.

Než studium Písma není pro Augustina pouhým vědeckým zaměstnáním, není mu vědou pro vědu, ale je prostředkem sloužícím k vyššímu cíli. Je mu prostředkem k poznání zjevené pravdy, a tím také k posvěcení sebe sama a svěřených věřících. Hned na počátku knihy *De doctrina christiana* rozděluje Augustin věci tohoto světa na dvě třídy: na věci sloužící k užitku a věci sloužící k požitku, *res, quibus utendum est, et res, quibus fruendum est.*¹⁾ Jediným předmětem skutečného, nepomíjejícího požitku je Bůh, na nějž máme jednou patřiti tváří v tvář a věčně ho požívat. Vše ostatní jsou věci sloužící k tomuto poslednímu cíli. Kdo by hledal požitek ve věci, jež má býti prostředkem k cíli věčnému, ten se od tohoto cíle vzdaluje a bloudí. A takovým prostředkem jest i studium Písma. V Písmě svatém zjevil nám Bůh svoji vůli, jejíž plnění nás vede k Němu. Úkolem exegety jest tuto vůli boží nalézt a věřící na cestu plnění vůle boží uvést. A protože vůle boží je shrnuta v příkazu lásky k Bohu a bližnímu, proto praví Augustin: „Plnost a účel Písma jest láska — *Scripturarum plenitudo et finis est dilectio.*“²⁾ A právě exegeta má v Písmě tuto cestu k lásce Boha a bližního hledati a jiné o ní poučovati. Tímto hlediskem si vysvětlíme Augustinova slova: „Kdokoli tedy se domnívá, že porozuměl Písmu nebo některé jeho části, kdo ale svým porozuměním nepřispěje k rozhojnění obojí oné lásky, k Bohu totiž a bližnímu: ten Písmu ještě neporozuměl!“³⁾

A proto Augustin vyžaduje na tom, kdo se chce obírat studiem Písma svatého, nejen nutné vědomosti a vzdělání, ale také čistý, zbožný život a především pokoru. Na tyto vlastnosti exegety klade Augustin opětovně zvláštní důraz. Tak sám o sobě praví, když v mládí chtěl čísti Písmo a nenašel v něm záliby, že „v hrdosti odvažoval jsem se hledati, čeho nikdo nemůže nalézt než-li v pokoře.“⁴⁾ A jinde praví: „Kdo tedy poznal, že cílem kázání jest láska z čistého srdce a dobrého svědomí a víry nelíčené, a kdo jest odhodlán smysl posvátných knih na tyto tři věci vztahovati: ten ať klidně přistoupí, by oněmi knihami se zabýval.“⁵⁾ A jinde: „Ve všech těchto knihách lidé, kteří jsou naplněni bázní boží a pokornou zbožností, hledí poznati vůli boží.“⁶⁾ Když byl vypočetl vědomosti, které vykladatel Písma má míti, tu dodává:

¹⁾ De d. chr. 1, 3 PL 34, 20.

²⁾ De d. chr. 1, 35 PL 34, 34.

³⁾ De d. chr. 1, 30 PL 34, 34.

⁴⁾ Sermones 5, 5, 6 PL 38, 336.

⁵⁾ De d. chr. 1, 40 PL 34, 36.

⁶⁾ De d. chr. 2, 9 PL 34, 42.

„Když člověk je takovým způsobem vyzbrojen a když touže po poznání Písma dá se do jeho studia, tu ať nikdy nepřestane uvažovati o slovech apoštola: Poznání nadýmá, ale láska vzdělává.“ Načež poukazuje na vlastnosti yzopu napomína exegetu, aby byl tak jako yzop tichý a pokorný.¹⁾

Poněvadž pak jsou síly lidské slabé a nedostatečné k úkolu tak velikému, jakýmž je vniknouti do smyslu Písma a poznati tam vůli boží, proto je ke studiu posvátných knih potřebí osvícení božího a milosti s hůry. Toho si byl Augustin, „doctor gratiae“, více vědom než kdokoliv jiný. Proto napomíná vykladatele Písma: „Ale také, což je věcí hlavní a nejpotřebnější, třeba se modliti, abychom porozuměli, (smyslu Písma.“²⁾ A sám také o tuto milost Boha vroucně a dojemně prosíval. Tak se modlí ve Vyznáních: „Pane Bože můj, vzezři na modlitbu moji, a Tvé milosrdenství nechať vyslyší moji touhu, protože zmítá srdcem mojím, ne mně samému na prospěch, ale chce býti k užitku milovaným bratřím. Vidiš do mého srdce, že tomu skutečně tak jest. Chci obětovati Tobě službu svých myšlenek a svého jazyka, i dej, co bych Ti mohl obětovat. Neboť jsem chudý a ubohý, Ty však jsi bohatý pro ty, kteří Tě vzývají, Ty, jenž bezpečně máš o nás péči. Obřež rty moje vniterní i zevní ode vši opovážlivosti a vši lži. Písmo Tvé ať je čistou rozkoší mojí: ať v něm nepobloudím, ať jím v blud neuvedu druhých. Ó, Pane, vzhlédni a slituj se, Pane Bože můj, světlo slepých a sílo slabých, jenž se staneš ihned světlem vidoucích a silou silných; vzhlédni na duši mou a vyslyš mne, když k Tobě volám z hlubin . . . Volný vstup poskytni mému bádání do tajemství Zákona Tvého a nezavírej ho těm, kteří na něj tlukou. Vždyť jistě Jsi nechtěl, aby nadarmo byla napsána na tolika stranách neodhalená tajemství . . . Ó, Pane, zdokonaluj mne a odhal mi je. I uslyším hlas chvály a budu Tebe píti a uvažovati o podivuhodných věcech v Zákoně Tvém od počátku, kdy jsi stvořil nebe a zemi, až po věčné království, jež bude ve svatém městě Tvém . . . Popřej mi, ať před tváří milosrdenství Tvého naleznou milost, aby mně, jenž tluku na dvěře, byl otevřen skrytý smysl Tvých řečí. Skrze toho Tě zapřísahám, jenž sedí po pravici Tvoji a za nás se přimlouvá, v němž jsou všechny poklady moudrosti a vědění skryty. Jeho hledám v knihách Tvých. Mojžíš o něm psal — to dí on Sám, to dí Pravda.“³⁾

¹⁾ De d. chr. 2, 41 PL 34, 64.

²⁾ De d. chr. 3, 37 PL 34, 89.

³⁾ Confessiones II, 2 PL 32, 810.

Modlitba tato je příznačnou pro to, v jakém poměru byl Augustin k Písmu a jak na jeho studium pohlížel. Jako vše ostatní stvořené na světě, tak i Písmo má pro něj pouze význam sub specie aeternitatis, pokud totiž vede člověka k věčnému cíli, k Bohu.

Co do charakteristických známek Augustinovy exegeze a jeho poměrů k biblickým knihám třeba především poukázat na to, že Augustin v západní církvi patří mezi nejstarší a nejzávažnější svědky úplného kanonu Písma svatého, a to jak Starého, tak i Nového Zákona. Nevidíme u něho už žádných pochyb a žádného váhání, patří-li který spis mezi knihy posvátné a inspirované či ne. V době, kdy církev nevydala ještě žádného autoritativního rozhodnutí o tom, které knihy jest počítati mezi inspirované, v době, kdy i někteří z Otců byli ještě na váhách v příčině kanoničnosti některých knih, je toto pevné a určité stanovisko Augustinovo skutečně pozoruhodno. Veliký vliv Augustinův účinně přispěl k tomu, že od jeho časů otázka kanonu posvátných knih nebyla na katolickém západě předmětem sporův a pochyb.

Starozákonní kanon, t. j. sbírka knih Starého Zákona převzala církev od synagogy, a sice převzala všechny knihy, které byly v řeckém překladu Septuaginty, jenž byl v užívání u židů mluvících jazykem řeckým. Tedy i ony knihy, psané původně většinou řecky, které rabíni po zboření Jerusalema z hebrejského kanonu vyloučili a které obyčejně se nazývají deuterokanonickými. Augustin o kanoničnosti těchto deuterokanonických knih v nejmenším nepochybuje, ač dobře zná odmítavé stanovisko židů. Tak o knize Moudrosti a o Ekklesiastiku píše: „Jiné dvě knihy, z nichž jedna sluje Knihou Moudrosti a druhá Ekklesiastikus, pro jakousi podobnost řeči vešlo ve zvyk nazývati Šalomonovými: že však od něho nepocházejí, o tom nepochybují ti, kteří se v tom lépe vyznají. Církev však, hlavně západní, jim od starodávna přiznává kanonickou autoritu.“¹⁾ Podobně o knihách Makkabejských praví: „... mezi nimiž jsou i knihy Makkabejských, jež ne sice židé, ale Církev pokládá za kanonické.“²⁾

Co do knih Nového Zákona, tu jejich kanon čili sbírka nepovstala najednou, ale pozvolna se ustálila a vykrystalisovala v lůně církve samé. Křesťanské obce snažily se od prvopočátku opatřiti si spisy

¹⁾ De civitate Dei 18, 36 PL 41, 554.

²⁾ De civ. Dei 18, 36 PL 41, 596.

apoštolů, spisy tyto pak byly předčítány při bohoslužbě, takže toto užívání bohoslužebné stalo se zevní známkou kanoničnosti té které knihy. Některé z novozákonních knih vešly v některých křesťanských obcích poměrně pozdě ve známost, čemuž se nelze diviti v době pronásledování, kdy vzájemné styky křesťanských obcí bývaly obtížné, ba nemožné. Knihy ty staly se proto leckde předmětem pochybností, protože nebylo tak snadno zjistiti jejich apoštolský původ. Toto váhání, má-li býti kanoničnost některých knih uznána, bylo tím více odůvodněno, protože od druhého století počaly se šířiti knihy apokryfní, jež se snažily zaujmouti místo mezi knhami kanonickými, jež však byly církví rázně odmítány.

O tom, kterak knihy kanonické od nekanonických rozeznati, mluví Augustin v knize *De doctrina christiana*: „Nejhorlivějším badatelem v knihách Písma bude ten, kdo je nejprve celé přečte a četbou se s nimi obeznámí, i když ještě plně jim neporozumí. Platí to ovšem jen o těch knihách, jež slují kanonické . . . V příčině kanonických knih ať se řídí autoritou většiny katolických církví, mezi nimiž ať jsou alespoň ty, které byly uznány za hodny státi se sídly apoštolů a dostati do nich listy. Bude se tedy při kanonických knihách řídit tou zásadou, že dá přednost těm, jež jsou uznávány ode všech církví, před oněmi, kterých některé církve nepřijímají. A mezi těmi, jež nejsou přijímány ode všech, zase dá přednost těm, jež jsou uznávány církvemi přednějšími a význačnějšími, před těmi, jež církve méně četné a méně vyznačné přijímají.“¹⁾

Návod, jaký tu podává Augustin k rozeznání knih kanonických od jiných, živě připomíná zásady, jež otec církevního dějepisu Eusebius stanovil ve své *Církevní Historii*. Tam (*Historia eccles.* III, 25) rozlišuje knihy uznávané obecným souhlasem (*homologumena*) od těch, jež se tomuto souhlasu netěší (*antilegomena*). A mezi těmito druhými opět stanoví dva oddíly dle toho, jsou-li dotyčné knihy užívány ve většině církví a mají-li tudíž dostatečnou záruku apoštolského původu, nebo jsou-li známy jen v nečetných a bezvýznamných obcích. Zdá se, že Augustin svůj návod, jak určití kanonicitu knih, převzal přímo nebo nepřímo z Eusebia.

V knize *De doctrina christiana* (2, 8) vypočítává Augustin výslovně všechny knihy Starého i Nového Zákona, které on sám uznává za kanonické. A kanon tento obsahuje všechny knihy Písma, jak je církev

¹⁾ De doctr. christ. 2, 8 PL 34, 40.

přijímá do dnešního dne! Kanon Augustinův se shoduje s oním kanonem, který se nazývá Gelasiovým a který dle mínění dnešních kritiků byl prohlášen už papežem Damasem na synodě římské r. 374. Úplně týž seznam jest i v ustanoveních tří afrických synod, které se konaly v Hipponu (393) a v Karthagu (397 a 419) a kterých se Augustin sám osobně účastnil. Obě poslední synody sice dodávají, že bude potřeba — pro confirmando isto canone — obrátiti se na papeže Bonifáce, ale přes to jsou projevem obecného přesvědčení africké církve. Augustin toto přesvědčení nejen plně sdílel, ale jak právem můžeme tušiti, svou vážností k upevnění přesvědčení onoho podstatně přispěl.

K knih Nového Zákona byl v této době na Západě neznám list svatého Pavla k Židům. Mnohé církve proto váhaly list tento uznati a přijmouti do svého kanonu. O těchto pochybnostech Augustin dobře věděl, ale byl o kanoničnosti listu tohoto pevně přesvědčen, hlavně z té příčiny, protože všechny církve východní jej uznávaly. Píše o tom: „Těž list k Židům, ač od některých jest považován za nejistý, přece, poněvadž jsem četl, že někteří mající opačné mínění o křtu maličkých než já, listu tohoto užívají jako svědka pro svůj názor — více však je pro mne pohnutkou autorita východních církví, jež tento list mají mezi kanonickými — jaká pro můj názor obsahuje svědectví, jest popatřiti.“¹⁾ Zase to byla autorita Augustinova, že list k Židům dobyl si záhy na to i na Západě kanonické vážnosti.

Pevné stanovisko Augustinovo, jaké zaujímal vzhledem ke kanonu Písma, třeba tím více oceniti, protože i sám svatý Jeronym neubráníl se — aspoň v theorii — zcela oněm pochybnostem, které byly v oné době proti knihám deuterokanonickým a proti některým listům Nového Zákona pronášeny.

A stejně pevné je stanovisko Augustinovo také vůči apokryfům, jimiž se tehdy křesťanská literatura přímo hemžila a z nichž některé se dokonce i vloudily do církevního užívání. Rázně a s pohrdáním odmítá tyto nezdravé výtvoř obrazotvornosti. Píše o nich: „... slují apokryfy (t. j. knihy tajné), ne že by jim příslušela nějaká tajemná autorita, ale protože nejsou doloženy žádným jasným svědectvím, mají svůj původ v jakémsi tajném prameni, v jakési opovázlivosti některých lidí.“²⁾ A jinde zase: „Nechme stranou bajky oněch spisů,

¹⁾ De peccatorum meritis I, 27, 50 PL 44, 137.

²⁾ Contra Faustum 32, 11 PL 42, 245.

jež slují apokryfy, poněvadž jejich skrytý původ nebyl jasný Otcům, od nichž autorita pravých spisů jasným a určitým postupem na nás došla. V těchto apokryfech, i když tam lze nalézt něco pravdivého, přece jim pro množství věcí falešných nepřísluší žádná kanonická vážnost.“¹⁾

Jako Augustin hájí kanoničnost všech knih Písma a jako rázně odmítá všechny apokryfy, podobně se stejnou energií zastává se také *neporušenosti, integrity* všech posvátných knih. Mluví častěji o chybných rukopisech — *mendosi codices* —, do nichž se nedopatřením písařů vloudila ta či ona chyba. Při tom však je přesvědčen, že knihy Písma se nám dochovaly ve všech podstatných věcech neporušeny. Bůh, jenž je prvním a hlavním autorem Písma, nemohl připustit, aby knihy obsahující jeho nauku zjevenou lidem, byly v nějaké důležité věci porušeny a lidstvo tím uvedeno v omyl.

A bylo nutno za časů Augustinových bránit neporušenost Písma proti bludařům, především proti Manicheům, kteří zcela podobně jako dnešní racionalisté tvrdili, že jsou v Písmě mnohé věci interpolovány a porušeny, a že tudíž nauky vyvozované a dokazované z Písma nejsou ani jisté ani spolehlivé. O takových bludařích píše Augustin: „Někteří bludaři, kteří neklamou jen tehdy, když slibují vědomosti, kterých nemohou ukázati, a když odporují Zákomu a Prorokům, cokoliv apoštolové z nich uvedli ve svých řečech, obviňují, že je to falešné a vsunuté od těch, kteří text pokazili.“²⁾ Proto tyto heretiky oslovuje: „Povězte tedy, proč nepřijímáte vše, co je v knihách Nového Zákona obsaženo ... A o Skutcích Apoštolských nebylo u nich dovoleno ani slovem se zmíniti, a o samém Evangelii hlásali, že je falšováno a proto je neuznávali celé.“³⁾ A jinde píše: „Manichejci činí výtku katolické víře a hlavně Starý Zákon trhají a rvou na části, čímž nezkušené uvádějí ve zmatek.“⁴⁾

Manicheové totiž přejali starý blud Marcionův, že Starý Zákon je dílem zlého světového principu, tedy zlého boha, a nikoliv téhož Boha lásky jako Zákon Nový. Než i v Novém Zákoně mnohé a mnohé věci odporovaly jejich nauce, a proto tyto části odmítali předstírajíce, že jsou to místa porušená a interpolovaná, jež byla do textu novozákonního neprávem vsunuta. Dle této zásady Marcion z celého

¹⁾ De civ. Dei 15, 22 PL 41, 470.

²⁾ De div. quaestion. 68, 1 PL 40, 70.

³⁾ C. Faustum 32, 15 PL 42, 505, 506.

⁴⁾ De utilitate credendi 2, 4 PL 42, 67.

Nového Zákona podržel a uznával pouze Evangelium Lukášovo a deset listů sv. Pavla: vše ostatní bylo dle něho podvrženo. A stopami Marciona šli i Manicheové, poslední to výhon gnostického hnutí. Augustin, který po dlouhou dobu sám k nim náležel, považoval po svém obrácení za povinnost jejich bludy potírat a jejich podvody odhalit. Proti manichejskému tvrzení, že Písmo je porušeno a interpolováno, píše: „Sami mezi sebou mohou pozorovat, o jak mnohých místech mají ve zvyku říkat, že jsou vsunuta do Písem božích od jakýchsi falšovatелů pravdy: tato jejich řeč zdála se mi vždy, kdykoliv jsem ji slyšel, bezpodstatnou . . . Nyní pak, když jsou pro mne vyloženy a rozluštěny mnohé věci, jež mne dříve velmi znepokojovaly a na které oni poukazují ve svých řečech tím podrobněji, čím jsou si jistější, že nemají před sebou odpůrce, vidím, že ničeho ne tvrdí s větší nestydatostí, či abych lépe řekl, s větší pošetilostí a bezdůvodností nežli že je Písmo porušeno. Nemohoutě toho dokázat žádnými exempláři, které se nám dochovaly v paměti současníků. Kdyby řekli, že ona místa vůbec nechtějí uznat, protože jsou napsána od těch, o nichž jsou přesvědčeni, že pravdy nenapsali, tu by jejich vyhýbání bylo oprávněnější a jejich poblouzení omluvitelnější.“¹⁾ Augustin tu zcela správně poukazuje na to, že interpolaci by bylo třeba dokázat srovnáním dochovaných rukopisů. Tam, kde dochované rukopisy souhlasí, nelze interpolaci a porušení textu předpokládat, protože není pro to důvod. A činí-li Manicheové tak přece, tu skrývá se za tím jen utajený odpor k pravdám, jež jsou v Písmě obsaženy. Kdyby přímo řekli, že svatopisce nepokládají za věrohodné a že jejich slovům nevěří, tu by jejich počínání bylo upřímnější.

Kdo by si při těchto slovech Augustinových nevzpomněl na metody dnešního racionalismu, který také všude v Písmě hledá a nalézá vsuvky a interpolace pocházející od pozdějších „redaktorů“, který i tam, kde rukopisy nám souhlasné znění textu naprosto zaručují, snaží se zdánlivými vnitřními důvody a tak zvanou vyšší kritikou nahradit skutečné důkazy, jichž tu není! Vnější nátěr učenosti a velikých slov musí zastírat vnitřní prázdnotu jejich teorií, jimiž chtějí autoritu Písma podkopati. A jak se hodí i na naši dobu slova Augustinova, jimiž vytýká některým křesťanům, že se dávají onou zdánlivou učeností bludařů omámit a poddávají se proto malomyslnosti, jakoby nebylo možno proti nim autoritu Písma dobře obhájit! V knize *De Genesi ad litteram* píše: „V nebezpečném bludu jsou někteří slabší bratři,

¹⁾ De utilitate credendi 7 PL 42, 70.

kterí slyšíce, jak tito bezbožníci důvtipně a mnohými slovy své důkazy vedou, ztrácejí mysl a s povzdechem si myslí, že oni je předčí učeností a významem, a proto s omrzelostí čtou v knihách obsahujících zdravou zbožnost a jen povrchně se jich dotýkají tam, kde by měli s radostí čerpati: mají nechuť ke žni, jež se jim zdá obtížnou, a dychtí po květech, které nejsou než trnům.“¹⁾ Jsou to slova opravdu jakoby ražena pro naši dobu a proti těm malomyslným věřícím katolíkům, kteří racionalistickým spisovatelům a kritikům přikládají větší váhu, než si zasluhují, a „s povzdechem“ si myslí, že se protivníkům podařilo otrástit autoritou Písma. Už Augustin všechny takové pokusy dokazovat porušení Písma vsuvkami a interpolacemi odmítl právem jako bezdůvodné a tím už předem vyvrátil i dnešní racionalistické teorie.

Nejvyšší vážnost, jakou od prvopočátku Písmo mělo v církvi, opírala se o to, že knihy kanonické byly Bohem samým inspirovány Slovo i n s p i r a c e značí, že Bůh sám měl při vzniku takové knihy přímou a hlavní účast, takže je „příčinou a hlavním autorem — causa et auctor principalis“, kdežto svatopisec, i když zůstává skutečným spisovatelem knihy, je přece jenom pouze nástrojem v rukou božích, „causa et auctor instrumentalis.“ To proto, poněvadž rozum i vůle lidského spisovatele stály při vzniku knihy inspirované pod přímým a bezprostředním vlivem božím. Učení o inspiraci bylo sice teprve později v církvi podrobněji a do jednotlivostí rozvinuto, hlavně dekrety koncilu vatikanského, v jádře však existovalo v církvi od nejstarších dob, i když nebylo ještě vysloveno přesnými formulami dogmatickými.

Augustin učí nejen inspiraci jako základu autority Písma, ale vyslovuje tuto nauku jasněji a určitěji než jiní církevní spisovatelé před ním a za jeho doby. Uvedeme na doklad toho některé z jeho výroků,

V těchto výrocích Augustin označuje jasně Ducha svatého za autora posvátných knih, a lidského spisovatele jako nástroj v rukou božích. Tak píše: „Obdivuhodným a užitečným způsobem Duch svatý Písmo posvátné tak upravil, že místy jasnějšími chtěl ukojiti duchovní hlad, místy temnějšími zase odstraniti nudu plynoucí z jednotvárnosti.“²⁾ „Ten, kdo bádá v Písmě svatém, má se snažit proniknout ke smyslu zamýšlenému spisovatelem, skrze něhož Duch svatý knihu onú vytvořil.“³⁾ „Ne bez příčiny tolik a takových národů věřilo, že když

¹⁾ De Genesi ad lit. 1, 20 PL 34, 262.

²⁾ De doct. chr. 2, 27 PL 34, 39.

³⁾ De doct. chr. 3, 27 PL 34, 80.

(svatopisci) ony věci psali, Bůh sám skrze ústa jejich mluvil.“¹⁾ Tedy Bůh sám mluvil ústy svatopisců, Duch svatý jejich prostřednictvím posvátné knihy vytvořil a dle svých úmyslů upravil. Ve Vyznáních nazývá Augustin Písmo „rydlem“ čili „psacím strojem“, jímž Duch svatý lidstvu svoje myšlenky sděluje a oznamuje. „S velkou dychtivostí jsem se chopil posvátných knih, jež jsou jakoby rydlem Ducha svatého, a především apoštola Pavla.“²⁾

Přesvědčení, že Duch svatý jest prvním a hlavním původcem celého Písma, je na různých místech ve spisech Augustinových vysloveno tak jasně a nepochybně, že nelze si ani mysliti, jak by je mohl vyjádřiti určitěji.

Augustin si v plném dosahu uvědomil vlastnosti Písma, které jsou logickým důsledkem plynoucím z inspirace. Je to především jeho *p r a v d i v o s t*. Písmo svaté nemůže obsahovati žádného bludu, žádné nepravdy, žádného omylu, poněvadž jeho původce Bůh je nejvyšší a naprostá pravda a je proto takového omylu neschopen. Výroky Augustinovy o pravdivosti Písma jsou tak jasné, že v pojednáních o neomylnosti Písma uvádívají se jako klasické doklady víry, která od nejstarších dob v církvi byla a dle níž Písmu přísluší nejvyšší stupeň pravdivosti a spolehlivosti. „Těmito všemi svědectvími Písma svatého, o němž jedině nevěrec nebo bezbožník může pochybovati, jsme vedeni k tomu mínění, že jak třeba říci, Bůh na počátku vše najednou stvořil.“³⁾ Mluvě o vodách nad oblaky, jak o nich při stvoření světa vypravuje Genese, praví: „Ať vody tam jakékoli a jakýmkoli způsobem jsou, že však tam jsou, o tom nikterak nepochybujeme. Neboť větší jest autorita tohoto Písma nežli schopnost jakéhokoli lidského důmyslu — *major est quippe Scripturae hujus auctoritas quam omnis humani ingenii capacitas*.“⁴⁾ Ve Vyznáních s nadšením volá: „O Pane, Písmo Tvé jest pravdivým, poněvadž pravdivým jsi Ty a jako Pravda jsi je dal lidem. Ty jsi Bohem mým a silným hlasem voláš v duševním uchu služebníka Svého překonávaje moji hluchotu a pravě: O člověče, co Písmo moje praví, pravím já sám.“⁵⁾ Svému příteli Jeronymovi píše: „Já se ti vyznavám, že pouze těm knihám Písma, jež slují kanonickými, naučil jsem se vzdávati takovou posvátnou úctu, že

¹⁾ De civ. Dei 18, 41 PL 41, 600.

²⁾ Confessiones 7, 24 PL 32, 1477.

³⁾ Genesis ad litter. 7, 28 PL 34, 371.

⁴⁾ Gen. ad lit. 2, 5 PL 34, 267.

⁵⁾ Confess. 13, 29 PL 32, 864.

jsem co nejpevněji přesvědčen o tom, že žádný jejich pisatel při sepisování se nemohl dopustiti omylu. A proto připadnu-li v knihách oněch na něco, co se zdá odporovati pravdě, nebudu v pochybnostech o tom, že buď rukopis je vadný nebo že vykladatel nepostihl toho, co je tam řečeno nebo konečně, že já jsem toho nepochopil.“¹⁾ Vyskytne-li se tudíž v Písmě místo, jež se zdá nesouhlasiti s pravdou, tu je Augustin přesvědčen, že Písmo v každém případě má pravdu a že zdánlivý odpor má svou příčinu jinde: buď že kodex je vadný nebo že vykladatel nepostihl správně smyslu Písma nebo posléze že čtenář neporozuměl tomu, co Písmo praví, a neprávem vkládá do něho smysl, kterého tam ve skutečnosti není. Augustin tu správně vystihl trojí příčinu, jaká bývá zdrojem zdánlivých rozporů v Písmě svatém, a zároveň ukázal cestu dodnes platnou, jíž katolický exegeta má tyto nesrovnalosti vysvětliti. — A na jiném místě téhož listu k Jeronymovi píše: „Ačkoliv, jak jsem o něco dříve napsal, pouze kanonickým knihám vzdávám takovou pokornou oddanost, s jakou se jim podrobuji, tak že ani v nejmenším nepochybuji, že jejich pisatelé v nich nijak nepobloudili ani co nesprávného v nich nenapsali.“²⁾

Z vlastní zkušenosti Augustin věděl, že se vyskytují v Písmě místa temná nebo obsahující zdánlivé rozpory. Než tu je a priori přesvědčen, že tu nejde o rozpory skutečné, ale jenom zdánlivé, protože sama autorita boží zaručuje pravdivost Písma a nemožnost omylu v jeho slovech. Jak hledat odstranění takového rozporu, udáno už v listu k svatému Jeronymovi. Může však nastati též takový případ, že přese všechno bádání a usilování se nepodaří exegetovi proniknouti ke skutečnému smyslu Písma a tak odstraniti onu nesrovnalost, která se zdá býti rozporem. Pro takový případ praví: „Kde někdo nemůže postihnouti smyslu, ať vzdá Písmu božímu úctu, u sebe pak ať vzbudí posvátnou bázeň.“³⁾ To znamená, že v takovém případě člověk si má uvědomiti nedostatečnost lidského rozumu a s bází se pokořit před Bohem, jenž jest nejvyšší pravdou, a před Písmem, do něhož tuto pravdu uložil. Pravda zůstává pravdou, i když jí člověk nemůže postihnouti a pochopiti.

Pravdivost se vztahuje v Písmě na všechny jeho části bez výjimky. Nelze připustiti ani v jediném případě, že by Písmo obsahovalo něco bludného. Kdo by něco takového tvrdil, ten by podkopával autoritu

¹⁾ Epist. 82, I PL 33, 277.

²⁾ Epist. 82, I PL 33, 286.

³⁾ Gen. ad lit. I, 20 PL 34, 261.

celého Písma. Neboť kdyby se Písmo mýlilo v jednom případě, mohlo by se mýliti též kdykoliv jindy. „Připustíme-li jen jednou při těchto knihách požívajících nejvyšší autority nějakou úmyslnou lež, tu nezůstane v knihách oněch ani jediná část, o níž by se nedalo říci, že tam pisatel zamýšlel úmyslně říci něco lživého.“ (Epist. 82, 1, 3.) V oněch posvátných knihách, jež se těší kanonické vážnosti, když je samým schválením kanoničnosti prohlášeno, že ten či onen prorok, apoštol nebo evangelista ve svém spise něco napsal, tu nelze pochybovat, že je to pravdivým. Jinak by tu nebylo žádného spisu, jenž by byl normou pro lidskou nezkušenost a nedostatečnost, kdyby tak prospěšná vážnost kanonických knih buď se stala předmětem pohrdání a tak byla odstraněna nebo kdyby byla podryta a tím zvrácena.¹⁾

Jako Písmo nemůže býti v odporu s historickými fakty, tak také nemůže odporovat zjištěným pravdám z oboru přírodních věd. Zcela ve shodě s moderními katolickými exegety Augustin praví, že v tomto případě je vina buď na straně vědy, která neodůvodněné domněnky vydává za prokázaná fakta, nebo na straně exegeze, jež zase své domněnky prohlašuje za smysl Písma, kdežto jeho skutečný smysl jest jiný. I zde ukázal Augustin cestu, jak řešiti domnělé rozpory mezi Biblí a moderními přírodními vědami. „Jestliže to, co jsme řekli, zdá se někomu nemožným, ať hledá jiný výklad, ale tak, aby jím dokázal, že Písmo má pravdu, neboť pravdivé je bez nejmenší pochybnosti, i když to nelze (v některém případě) prokázat. Neboť kdyby chtěl uváděti důvody, aby dokázal, že Písmo je nepravdivé, tu buď sám neřekne ničeho, co by bylo pravdivé v oboru stvořených věcí, anebo řekne-li něco skutečně pravdivého, tu považuje Písmo za nepravdivé jen proto, poněvadž mu neporozuměl.“²⁾

Jako Písmo nemůže obsahovat ničeho, co by odporovalo pravdivým a zjištěným faktům historickým nebo přírodovědeckým, tak také knihy Písma si nikde nemohou odporovati navzájem. I to je přirozený a logický důsledek nauky o inspiraci. Zvláště v díle *De consensu evangelistarum*, jednom z nejzralejších exegetických spisů svojich, dal si Augustin všemožnou práci, aby zdánlivé rozpory mezi evangelisty vysvětlil a rozřešil, což se mu ve většině případů také podařilo. I dnešní exegeté katoličtí přidržují se z velké části v této věci vysvětlení Augustinova. Když mluví o Poslední večeři v Traktátu 91. k Evangeliiu Janovu, zmiňuje se o zdánlivých nesrovnalostech

¹⁾ C. Faustum 11, 5 PL 42, 249.

²⁾ Gen. ad lit. 5, 9 PL 34, 329.

mezi čtyřmi evangelisty líčících tuto událost a odkazuje čtenáře na řečený spis slovy: „Kterak všichni (evangelisté) mezi sebou souhlasí, kterak jeden neodporuje pravdivému sdělení, jež učinil druhý, tu ten, kdo si to přeje poznat, ať to hledá nikoli v těchto kázáních, ale v jiných knihách ode mne pracně sepsaných . . . Ale ať věří, dříve ještě nežli pochopí — ať už v tomto životě pochopiti může nebo pro nějakou překážku nemůže — že od žádného evangelisty není nic napsáno, pokud se týká těch Evangelii, jež církev převzala mezi knihy kanonické, co by odporovalo stejně pravdivému vypravování buď jeho samého nebo (evangelisty) druhého.“¹⁾

Jako církevní autorita stanoví, které knihy jsou kanonické, tak také táž autorita nám zaručuje inspiraci a pravdivost posvátných knih. Neomylný úřad církve je tudíž nejvyšší normou při výkladu Písma. Ve věcech, kde je nějaké církevní rozhodnutí nebo kde církev určitou nauku věřícím předkládá, nemůže katolický exegeta jednati dle své vůle a Písmo dle osobních domněnek vykládati, ale musí se podrobiti této autoritě učící církve. Každý výklad, jenž by nauce církevní odporoval, už předem třeba míti za nesprávný a falešný z toho důvodu, protože Bůh, jenž je původcem Písma a který k nám mluví ústy učící církve, nemůže odporovati sám sobě.

Také tuto základní zásadu katolické exegeze si Augustin jasně uvědomil a přesně ji formuloval. Při hledání smyslu obtížných míst v Písmě pochybnosti při hledání smyslu nesmějí vybočiti z mezí katolické víry.²⁾ Vždyť je to konec konců jen autorita církve, jež nám v poslední řadě bezpečně zaručuje božský původ a inspiraci posvátných knih, takže Augustin může právem říci: „Já bych nevěřil Evangelii, kdyby mne k tomu nepřiměla autorita katolické církve.“³⁾ Učení živé církve jest ono „pravidlo víry — regula fidei —“, jež dle Augustina tvoří nejvyšší zákon pro exegety. Pravidlo víry je v první řadě vyznání víry — symbolum —, jak je hlásá církev; zahrnuje v sobě také ostatní nauky, pokud je církev předkládá k věření. Je to patrné z místa v knize *De doctrina christiana*, kde Augustin o nejasných místech v Písmě, při nichž může vzniknouti pochybnost, jak je rozdělit a jak na jednotlivá slova položit přízvuk, aby byl vystižen správný smysl. Praví tam: „Když ale je patrné, že

¹⁾ Tractatus in Joannem III PL 35, 1090.

²⁾ De Genesi opus imperfectum I, I PL 34, 221.

³⁾ Contra epistolam Manichaei 5, 6 PL 42, 176.

při nejlepší vůli nelze rozhodnouti, jak slova (v textu Písma) se mají rozdělití nebo s jakým přízvukem mají býti vyslovena, tu ať čtenář vezme na pomoc pravidlo víry, jež si odvodil z jasnějších míst Písma a z toho, čemu církev autoritativně učí.¹⁾

Jak vidno, svatý Augustin ve všech zásadních otázkách týkajících se výkladu Písma svatého jasně vyslovil nauky, které jsou a budou vždy závaznými pro každého katolíka, který chce Písmo svaté vykládati. To platí jak o kanonu a neporušenosti, tak také o inspiraci a pravdivosti Písma jakož i o nejvyšší autoritě učící církve pro katolického exegetu.

Hlavní výtku, která se exegesi Augustinově činívá a pro kterou jeho exegetické spisy bývají podceňovány, zní, že ve svých biblických spisech málo dbá slovního výkladu Písma a příliš hoví v výkladu obraznému čili allegorickému.

Abychom tuto výtku mohli správně posouditi, třeba si uvědomiti tehdejší proudy v katolické exegesi. Exegese ona nesla se tehdy dvojím směrem, který stručně označujeme jako exegetickou školu antiochijskou a alexandrijskou. Obě města, Antiochie a Alexandrie, byla středisky pohanské učenosti řecké a stala se záhy už v prvních stoletích po Kristu také ohnisky vědy křesťanské. Antiochijsí exegeté vykládali největší péči na to, aby objasnili slovní smysl posvátných knih. Nepopírali sice, že na některých místech v Písmě vedle smyslu slovního je také smysl obrazný (allegorický, duchovní, typický), ale připouštěli jej pouze tam, kde se dal skutečně prokázat. Celkem třeba říci, že antiochijská škola řídila se správnými zásadami a že její exegetická metoda je dodnes směrodatnou pro katolické exegety.

Jinak se měla věc v Alexandrii. Zde už před příchodem křesťanství židovský filosof Filo pokoušel se uvésti v soulad řeckou filosofii s židovským náboženstvím a jako prostředku k tomuto cíli užíval allegorického čili obrazného výkladu Písma. Jeho výklady záležely v tom, že slovní smysl nechával stranou a hleděl na každém místě Písma naléztí nějaký ukrytý smysl allegorický. Filonova allegorická exegese byla z velké části násilím činěným prostému a přirozenému smyslu Písma. Ale přes to došla velké obliby a nezůstala bez vlivu na křesťanskou exegesi v Alexandrii. Byl to hlavně Origenes a jeho žáci, kteří smysl

¹⁾ De doctr. christ. 3, 2 PL 34, 60.

allegorický cenili výše nežli smysl slovný a tento allegorický smysl snažili se odkrýti téměř na všech místech Písma. Ba Origenes zašel tak daleko — aspoň v theorii — že dle jeho názoru některá místa Písma vůbec nemají smyslu slovného, ale jediné smysl obrazný! To jest ovšem proti základnímu principu zdravého výkladu Písma, že totiž všude smysl slovný je podkladem smyslu allegorického, a že tento smysl allegorický není v Písmě všude, než pouze tam, kde ho lze dokázat.

Čteme-li dnes komentáře těchto allegoristů, tu vidíme, že v převážné většině případů smysl allegorický není ničím jiným než tím, čemu dnešní hermeneutika říká *s m y s l p ř i z p ů s o b e n ý*, t. j. že takový smysl nebyl autorem vůbec zamýšlen, ale že si exegeta slova Písma k takovému smyslu přizpůsobil. Alexandrijští exegeté allegorický smysl ze slov Písma nevyvozují, ale sami jej tam vkládají. Slova Písma jsou jim jen zámiknou a vítanou příležitostí, aby na ně navázali svoje výklady, často důvtipné a duchaplné, o nichž ale nelze nijak říci, že by je chtěl svatopisec slovy Písma vyjádřiti a které proto nelze nazvati vlastním smyslem Písma, ať slovným nebo allegorickým. Nerozlišují dobře smyslu allegorického od smyslu přizpůsobeného a hledají tento domnělý allegorický smysl všude a ve všem. To má za následek, že tyto komentáře jsou spíše hříčkou se slovy Písma než jeho výkladem.

Než toto upřílišené allegorisování těšilo se jak u lidu, tak i v mnohých církevních kruzích velké oblibě a stalo se jakousi literární módou. Pro poučení a povzbuzení věřících měla allegorisace svůj význam a nebyla bez užitku. Ale pro vědecké poznání Písma byla spíše překážkou, protože vyvolávala u věřících falešnou představu o samé podstatě Písma a o jeho inspiraci. Dnes tyto allegorické komentáře jsou jen zajímavými dokumenty doby, pro vlastní exegesi však jsou téměř bez významu. Allegorická exegese je dnes pouze kapitolou v dějinách exegese; pro věc samu ztratila všechnu důležitost.

Otcové západní ubírají se při výkladu Písma svatého celkem střední cestou mezi školou antiochijskou a alexandrijskou. Je to právě sv. Augustin, u něhož allegorická exegese našla větší ohlas než u kteréhokoliv jiného západního spisovatele. I když třeba připustit, že Augustin byl v této věci dítětem svojí doby a že mnohdy holduje allegorismu více než se dá s vědeckým výkladem Písma srovnat, přece na druhé straně musíme se míti na pozoru, abychom k vůli tomu exegesi jeho nespravedlivě neposuzovali a neuváděli v pochybnost jeho skutečné zásluhy, jichž si výkladem Písma dobyl.

Augustin se předně vyhnul výstřednosti Origenově, který slovní smysl podceňoval, ba na některých místech Písma popíral. Augustin uznává, že všechna místa Písma svatého mají svůj slovní smysl a prohlašuje za první a hlavní úkol exegetův tento slovní smysl zjistiti. Je to jistě zásada správná. Tak píše: „Napomínáme a pokud můžeme, prikazujeme, když slyšíte, jak posvátné Písmo vypravuje, co se událo, abyste především věřili, že se událost sběhla tak, jak byla přečtena, a abyste se nepokoušeli stavěti jakoby ve vzduchu, když byste základ skutečné události odstranili.“¹⁾ Nebo když mluví o pokrmu prarodičů v ráji, píše: „Neboť kdyby někdo chtěl i toto jídlo vykládati ve smyslu obrazném, odchýlí se od skutečnosti toho, co se stalo, kterážto skutečnost ve vypravováních tohoto druhu se vši pečlivostí musí býti jako základ položena.“²⁾ Podobně už v prvním výkladu Genese proti Manicheům, třeba že tam vše hledí vyložit allegoricky, přece poznamenává: „Chtěl-li by někdo vše, co je (v Genesi) napsáno, bráti doslovně, to jest rozuměti tomu nejinak než jak je to slovy vyjádřeno a mohl-li by se při tom vyhnouti rouhavým výkladům a vše v souhlase s katolickou vírou vysvětliti: nejen netřeba mu to bráti ve zlé, ale vykladatel takový za vynikajícího a vši chvály hodného má býti pokládán.“³⁾ Když se později pokusil vyložit Genesi slovně, tu sám doznává, že jeho dřívější allegorický výklad proti Manicheům byl jen jakousi výpomocí z nouze. Protože tehdy ještě nedovedl a netroufal si všechno vyložit slovně, proto se utekl k výkladu allegorickému. Praví o tom: „A protože mi tehdy ještě nepřipadlo na mysl, jak by vše mohlo býti ve vlastním smyslu pojato, ba spíše se mi zdálo, že tak nemůže býti chapáno, nebo že je to jen stěží možno: tu abych se nezdržoval, vysvětlil jsem co možná stručně a srozumitelně ve smyslu obrazném to, čehož doslovný smysl jsem nemohl nalézt . . . Měl jsem ale na paměti, po čem jsem velice toužil, ale čeho jsem nedovedl, aby totiž nikoliv obrazně, ale ve vlastním smyslu na prvním místě bylo všemu rozuměno. A také jsem se nevzdával naděje, že v tom smyslu pochopeno býti může . . .“⁴⁾

Méně správný je názor Augustinův, když praví, že vše, nebo téměř vše v Písmě vedle smyslu slovního má také smysl obrazný. Hned na počátku Genese ad litteram uvažuje všeobecně o slovném a obraz-

¹⁾ De tentatione Abrahæ sermo 2, 7 PL 38, 30.

²⁾ De gen. ad lit. 6, 7 PL 34, 344.

³⁾ Genesis contra Manichæos 2, 2 PL 34, 197.

⁴⁾ Gen. ad lit. 8, 2 PL 34, 373.

ném výkladu Písma a praví: „Že by (události v Bibli) neměly býti chápány obrazně, neodvází se říci žádný křesťan, když uváží slova apoštola řkoucího: Toto vše pak se jim dalo předobrazně — *omnia in figuris contingebant illis*.“ (I Kor 10, 11.¹) Praví-li zde Augustin odvolávaje se na slova Pavlova, že všechna nebo skoro všechna místa v Písmě mají smysl též allegorický, tu jde rozhodně příliš daleko, a nelze jeho mínění uznati za správné.

Podobných výroků dalo by se uvésti více. „Věc se má tak: když něco ve slovech božích se přímo nevztahuje k počestnosti mravů nebo k pravdám víry, tu věz, že je to řečeno obrazně.“²) „Slyší-li někdo v Písmě něco, co mu zní tělesně, tu, i když tomu nerozumí, ať věří, že to značí něco duchovního.“³) Nebo v knize *De doctrina christiana* píše: „Slyší-li někdo (v Písmě) slovo „sobota“ na příklad, tu rozumí tím pouze jeden den, který se týdně stále vrací. A když slyší o „oběti“, tu se myšlenkou nepovznese nad to, co se dalo s obětními zvířaty a s plody polními. To jest ubohé otroctví duše, když to, co jest jen znamením obrazným, bere za vlastní věc a když se duchovním zrakem nedovede povznést nad tělesné tvory, aby tam čerpal věčné světlo.“³) Tedy Augustin v tom, když někdo při čtení Písma ve slovech „sobota“ a „oběti“ nevidí obrazný smysl těchto věcí, vidí politováníhodné otroctví duše, jakému byli oddáni židé!

Než jádro věci je v tom, že Augustin bere duchovní smysl v širším významu slova a rozumí jím, jak je z jeho komentářů patrné, ve většině případů smysl přizpůsobený, tedy nikoli vlastní smysl intendovaný spisovatelem, ale vhodné použití slov Písma k duchovnímu prospěchu a poučení posluchačů! A toto praktické stanovisko kazatele a duchovního vůdce bývá u Augustina při výkladu Písma rozhodujícím! V každém případě — tak uvažuje — je potřeba, aby čtenář měl ze čtení Písma a z jeho výkladu duchovní užitek. Jinak výklad sebe učenější ulpívá jen na slovech a nepřináší užitku pro věčnou spásu. A proto, kde slova Písma neb události v něm líčené samy sebou neslouží k mravnímu poučení nebo k utvrzení čtenářů ve víře, tu třeba výklad tak uzpůsobit, aby čtenáři nebo posluchači takový prospěch vyplynul. A to se právě může státi výkladem allegorickým. Není to zjišťování smyslu skutečného, pisatelem zamýšleného, ale je to jen aplikace slov a událostí biblických k poučení a povzbuzení

¹) Gen. ad lit. I, 1 PL 34, 297.

²) De catechizandis rudibus 26, 50.

³) De doct. christ. 3, 5 PL 34, 69.

křesťana. Tam, kde není možno slovní smysl určitě zjistiti nebo kde je nejasný, je povinností vykladatele dbáti o to, aby posluchači si přes to odnesli duchovní užitek. Proto má exegeta na slova Písma navázat poučení vedoucí k lásce a ke křesťanské dokonalosti: to jest, má je vykládati allegoricky! Tak aspoň čtení Písma, i když jeho slovní smysl zůstane zahalen tajemstvím, nezůstane bez užtku. V tom smyslu třeba rozumět Augustinovým slovům v knize *De doctrina christiana*: „Kdo tedy se domýšlí, že porozuměl posvátnému Písmu nebo některé jeho části, ale tak, že tím porozuměním nepřispěje k obojí té lásce, Boha a bližního, ten ještě (Písmu) neporozuměl!“¹⁾

Proto užívá Augustin v kázáních po vyličení biblické události slov: „Factum audivimus, mysterium inquiremus — slyšeli jsme událost, hledejme její skrytý význam“.²⁾ S toho hlediska porozumíme jeho výroku, když mluví o lži, jaké se dopustil Jakob vydávaje se za Esaua, praví, ovšem s nadsázkou: „Non est mendacium, sed mysterium — není to lež, ale je to tajemství“.³⁾ Nechce tím říci, že Jakob nelhal, ale že tato lež může se vyložit v symbolickém smyslu, jak také skutečně na onom místě činí, když v kůžkách, jimiž se Jakob přikryl, vidí obraz hříchů, jež Kristus na sebe za nás vzal.

Allegorické výklady Augustinovy většinou nejsou než mravními a věroučnými poučeními, jež Augustin posluchačům předkládá navazuje na slova Písma a vykládaje je k tomu cíli ve smyslu přizpůsobeném. Přizpůsobení to bývá z pravidla krásné a duchaplné. Leckdy ovšem nám více připadá jako hříčka, hlavně tam, kde Augustin dle záliby svojí doby užívá symboliky číselné a dle této čísla vyskytující se v Písmě vykládá. Když na příklad v Traktátu na Evangelium Janovo 128, 8 mluví o zázračném rybolovu v jezeře Genesaretském (Jan 21, 11), tu počet zahrnutých ryb 153 vykládá tak, že v něm vidí souhrn všech vyvolených Starého a Nového Zákona a dokazuje to kombinacemi a sčítáním čísel od jedné do sedmnácti. Nám se to dnes zdá pouhou hrou s čísly. Ale v době Augustinově právě tyto exegetické hříčky byly literární módou a byly u věřících velmi působivé. Této literární oblibě své doby přinesl i Augustin svoji daň.

Mnoho místa v hermeneutických příručkách zaujímá theorie Augustinova o n ě k o l i k e r ě m s m y s l u s l o v n í m na jednom a témže místě Písma. Theorii tuto, že totiž jedno místo v Písmě

¹⁾ De doct. christ. I, 36 PL 34, 34.

²⁾ Tractatus in Joannem 50, 6.

³⁾ Contra mendacium 10, 24.

svatém může míti několikerý smysl, převzal sice sv. Tomáš Aq, pohnut patrně autoritou Augustinovou, než novější exegese ji odmítá. A to právem, protože v takovém případě ztratila by každá vědecká exegese Písma základ. Než zdá se, že celá ona theorie je spíše neporozuměním a nepochopením některých výroků Augustinových. Augustin pravděpodobně chtěl říci: jestliže některé místo Písma připouští dvojí neb i několikerý smysl slovný a nelze-li exegeticky rozhodnout, který jest jedině správný, tu možno připustiti všechny tyto různé výklady, jen když neodporují ani víře ani mravnosti. Toto jistě míní Augustin, když v jednom ze svých kázání mluví o tom, jak se Bůh zjevil Mojžíšovi v ohnivém kři, a když tam praví: „Dva jsou názory, jež se tu dají uvést, a které oba, ať je pravým ten či onen, jsou ve shodě s vírou. Díím-li: ať je pravým ten či onen, míním pravým to, co spisovatel chtěl vyjádřiti. Neboť když bádající v Písmě chápeme něco tak, jak toho spisovatel nemyslí, tu nemáme ničeho chápati tak, jak by to odporovalo pravidlu víry. Předkládám tedy oba názory. Možná, že je i třetí, který mně znám není: z těch dvou si vyberte, který chcete.“¹⁾ Zde mluví Augustin jasně a správně. Ovšem ve svých Vyznáních (12, 31) a v knize *De doctrina christiana* (3, 27) vyjadřuje se tak, že se zdá, jakoby přece připouštěl několikerý smysl slovný na témže místě Písma. Je však pravděpodobnějším, že Augustin na obou řečených místech v řečnickém zápalu se nevyjádřil dosti přesně, jak učinil právě v uvedeném citátu, a tak dal podnět k oné theorii o několikerém smyslu. Aspoň sám oné theorie v praxi při výkladu Písma nikdy neužil. —

Allegorické výklady Augustinovy a jiné exegetické hříčky, s nimiž se v jeho exegetických spisech setkáme, jsou jen jakousi zevní, štukovou ozdobou na žulové budově jeho exegese. Proud času tyto vedlejší a někdy malicherné ozdoby odnesl, ale žulové zdi Augustinovy exegese stojí pevně a nehnutě po dnešní den.

Pokusíme-li se ke konci úhrnně ocenit význam Augustinův pro Písmo a jeho studium, tu jsou pro exegetickou činnost jeho nejvíce charakteristické tyto čtyry věci:

1. Augustin první jasně formuloval zásady platné pro katolický výklad Písma a tím budoucím vykladatelům vytkl určitou cestu, aby se od zdravé nauky církevní neodchýlili.

2. Augustin nemá sice ani vědecké průpravy ani vědecké důkladnosti při výkladu Písma, jakou měl sv. Jeronym, ale přes to nelze

¹⁾ Sermo 7, 5 PL 38, 63.

popírat, že mnohé biblické otázky, na příklad vzájemný poměr Evangelíí, velmi šťastně vyřešil.

3. Augustin ve své exegesi sleduje především cíl praktický, takže biblista u něho často ustupuje kazateli a duchovnímu vůdci svěřených duší. Výklad Písma je mu hlavně prostředkem k posvěcení člověka a k dosažení věčné spásy.

4. Augustin konečně svou autoritou způsobil, že Písmo svaté v bohoslovné vědě západní církve zaujalo ono místo, které mu jako zdroji zjevené nauky přísluší.

Vedle těchto nepopíratelných zásluh mizí některé stinné stránky Augustinovy exegeze, jako jest jeho upřilišené allegorisování nebo některé násilné a umělkované výklady, k nimž se nechal někdy při polemice s bludaři v žáru zápasu strhnouti svou ohnivou africkou letorou.

Hlavní význam Augustinův neleží v exegesi a v biblickém studiu, nýbrž na jiném poli. Ale Písmo, jak už bylo na počátku řečeno, prostupuje a proniká všechna jeho díla filosofická, dogmatická, sociologická dávajíc jim charakteristický ráz a zvláštní zabarvení. Písmo bylo Augustinovi opravdu knihou, v níž dle slov Žalmu 1. „přemýšlel ve dne v noci“. A srovnává-li týž Žalm dále člověka spravedlivého se „stromem štípeným u tekoucích potoků, jenž dává ovoce časem svým a jehož listí neuvadne“, tu Písmo svaté bylo oním životodárným proudem nadpřirozené vody, u něhož duch Augustinův vyrostl a z něhož čerpal kořenem své bytosti oživující mízu jak pro svůj duchovní život, tak i pro obdivuhodné plody svojí literární činnosti.